

Pirkanmaan hyvinvointialue
PL 272, 33101 Tampere
paula.pasanen-aro@pirha.fi
hanna.harju-virtanen@pirha.fi
sanna.rautalammi@pirha.fi

Vastaus valtuustoaloitteeseen

Vastaus valtuustoaloitteeseen: ” Lasten ja nuorten psyykinen oirehtiminen ei johdu vain palvelujen riittämättömyydestä tai vanhemmuuden kriiseistä, vaan vakavasta rakenteellisesta lainsäädännön ja asiantuntijuuden kriisistä”.

Keskustan valtuustoryhmä on 2.12.2022 valtuustoaloitteessaan tuonut esiin, että lasten ja nuorten psyykinen oirehtiminen ei johdu vain palvelujen riittämättömyydestä tai vanhemmuuden kriiseistä, vaan vakavasta rakenteellisesta lainsäädännön ja asiantuntijuuden kriisistä.

Aloitteessa on problematisoitu esimerkein lapsen oikeuksien suhdetta psykologiseen kehitykseen ja aikuisten ja lasten rooleja sekä lainsäädännön vaikutusta lapsen kasvattamiseen ja hoivaan liittyvissä tilanteissa. Valtuustoaloitteen nostot käsitellään tässä vastauksessa aihekohtaisesti. Ennen kutakin vastausosuutta on sitaatti alkuperäisestä valtuustoaloitteesta, joka koskee kyseistä aihealuetta.

”Lapsen itsemääräämisoikeus on viety liian pitkälle varhaiskasvatuksessa.”

Varhaiskasvatuksen arvoperustan periaatteisiin kuuluvat lapsen edun ensisijaisuus sekä lapsen oikeus hyvinvointiin, huolenpitoon ja suojeluun. Varhaiskasvatuksessa lapselle opetetaan itsestä huolehtimisen taitoja, mikä tarkoittaa myös kunnioitusta omaa ja toisen kehoa kohtaan. Lasta opetetaan suojelemaan niin omaa kuin myös toisen kehoa. (Opetushallitus 2018, 21, 25–26.) Lastensuojelulaki taas takaa lapselle niin ruumiillisen kuin henkisenkin koskemattomuuden (Lastensuojelulaki 417/2007, 4§). Lisäksi varhaiskasvatuslaissa toisen kunnioittaminen ja vuorovaikutustaitojen parantaminen määritellään yhdeksi varhaiskasvatuksen tavoitteista (Varhaiskasvatuslaki 540/2018, 3§). Lasten oikeuksien sopimus taas velvoittaa varmistamaan, että lapsia suojellaan väkivallalta ja kaikelta hyväksikäytöltä. Tämän vuoksi on tärkeää, että lapsi ymmärtää omat oikeutensa. (Unicef 2020.) Arjen tilanteissa on kuitenkin muistettava, että lapsen ongelmanratkaisukyky ei ole jatkuvasti samanlainen ja vaihtelee tunnelatauksen mukaisesti. Lapsi tarvitsee aikuisen tukea, ja hänen kykynsä käsitellä ja hallita tunteita kehittyvät vähitellen. Tunnekasvatuksessa tulee huomioida lapsen kehitystaso. Pienille, 2–3-vuotiaille lapsille tunnetaitoja opetetaan suoraan sanoittamalla. Lapselle kerrotaan suoraan ja yksinkertaisesti, mitä

saa tehdä ja mitä ei, ja miksi näin on. Aikuisen tulee opettaa lapselle omasta oikeudestaan kieltäytyä, mutta samalla myös tämän velvollisuudesta noudattaa muiden antamaa kieltoa. Aikuisella on vastuu ehkäistä lasta vahingoittamasta itseään tunnemyrskyjen aikana eli kasvatuksessa ei tarvita kantapäähän kautta oppimista vaan lasta suojaavaa jämäkkyyttä. Varhaiskasvatuksessa lasta kunnioittava ja lasta suojaava toimintatapa ehkäisee useimpien tilanteiden eska-loitumisen eettisesti ja juridisesti kyseenalaisiin mittasuhteisiin ja on myös lapsen psyykkistä kehitystä ja turvallisuudentunnetta tukeva toimintamalli.

”Perhekodeissa ja muissa lasten ja nuorten yksiköissä toimintaa ohjaa lainsäädäntö, johon kaiken toiminnan tulee perustua. Mutta onko hoitoyksiköiltä viety työssä tarvittavat työkalut, jos henkilökunta eivät saa puuttua nuoren puhelimenkäyttöön, nettiikaan tai ulkona liikkumiseen, koska lainsäädäntö edellyttää nuoren itsemääräämisoikeuden kunnioittamista?”

Lastensuojelulaitoksien ja perhekotien toimintaa säätelee lastensuojelulaki. Lastensuojelulaissa on säädetty lastensuojelulaitoksille velvoite laatia hyvän kohtelun suunnitelma. Se on osa oma-valvontasuunnitelmaa, mutta oma selkeä kokonaisuutensa ja erillinen asiakirja. Suunnitelman tarkoitus on vahvistaa kodin ulkopuolelle sijoitetun lapsen oikeutta hyvään kohteluun, huolenpitoon, itsemääräämisoikeuteen sekä ihmisarvoa kunnioittavaan kohteluun. Hyvää kohtelua koskevan suunnitelman sisällöstä on yksityiskohtaiset säännökset lastensuojelulain 61§:ssä.

Yksikköön sijoitetuille lapsille on annettava mahdollisuus osallistua suunnitelman laatimiseen ja suunnitelma on käytävä läpi lasten kanssa. Suunnitelma lähetetään tiedoksi lapsen sijoituksesta vastaavalle hyvinvointialueelle ja lasten asioista vastaaville sosiaalityöntekijöille, joilla on velvollisuus tutustua sen sisältöön.

Suunnitelma täytyy arvioida ja tarkistaa vuosittain ja pitää kaikkien nähtävillä. Parhaimmillaan suunnitelma:

- vähentää rajoitusten käytön tarvetta,
- toimii yhteisenä avoimena kasvatuksellisenä ja koulutuksellisenä keskusteluna sekä
- luo avoimuutta ja yhteisymmärrystä yhteisistä säännöistä.

Valvontaviranomaiset korostavat, että lastensuojelulaitoksiin sijoitetulla lapsella on samat perusoikeudet kuin muillakin lapsilla. Näihin oikeuksiin saa puuttua ainoastaan lain nojalla ja silloinkin vain sellaisella toimenpiteellä, joka vähiten loukkaa lapsen perusoikeuksia. Laitosten toimintatapojen täytyy tukea lapsen itsemääräämisoikeutta, oikeuksien toteutumista ja hyvää kohtelua.

Sijoittajahyvinvointialueen tehtävänä on valvoa, että lapsen sijoitus perhehoitoon tai laitoshuoltoon toteutuu lain mukaisesti ja että lapsi saa sijoituksen aikana tarvitsemansa palvelut ja tukitoimet. Sijoittajahyvinvointialueella on velvollisuus ilmoittaa sijaishuoltoapaikan toiminnassa havaitsemistaan epäkohdista tai puutteista sijoitushyvinvointialueelle ja aluehallintovirastolle sekä

niille hyvinvointialueille, jotka ovat sijoittaneet lapsia kyseiseen sijaishuoltoonpaikkaan. Ilmoitusvelvollisuus syntyy, jos epäkohdat tai puutteet voivat vaikuttaa lasten hoitoon tai huolenpitoon. Sijoittajahyvinvointialueen tulee tehdä valvonnassa yhteistyötä sijoitushyvinvointialueen, aluehallintoviraston ja muiden mahdollisten valvontaviranomaisten kanssa ja tarvittaessa osallistua lastensuojelun toimintayksiköiden valvontasuunnitelman mukaisille ohjaus- ja arviointikäynneille.

Lapsen perhehoitoon sijoittaneen hyvinvointialueen tehtävänä on valvoa, että sijoitus perhehoitoon toteutuu perhehoitolain mukaisesti. Sekä sijoittajahyvinvointialueen että sijoitushyvinvointialueen sosiaalihuollosta vastaava toimielin voi tarkastaa perhehoitopaikan toiminnan sekä toiminnan järjestämisessä käytettävät toimintayksiköt ja toimitilat silloin, kun tarkastuksen tekemiseen on perusteltu syy. Tarkastus voidaan tehdä ennalta ilmoittamatta.

Lasta on mahdollista rajoittaa sijaishuollossa lastensuojelulaissa määritellyllä tavalla (Lastensuojelulaki 417/2007, §61-§74a). Esimerkiksi lapsen puhelimen käyttöä, yhteydenpitoa tai liikkumista voidaan rajoittaa, jos rajoitus on lapsen edun mukainen ja se on lapsen hoidon ja huolenpidon tai sijaishuoltoon johtaneen päätöksen tarkoituksen toteuttamisen kannalta perusteltu ja tarkoitukseen sopiva ja sen käyttäminen on välttämätöntä lapsen oman taikka muiden henkilöiden terveyden vakavan vaarantumisen vuoksi, ruumiillisen koskemattomuuden turvaamiseksi taikka merkittävän omaisuusvahingon ehkäisemiseksi. Rajoituksen tulee myös olla oikeassa suhteessa suojeltavaan etuun nähden eivätkä muut, lievemmät keinot eivät ole tilanteeseen soveltuvia. Rajoitustoimenpiteiden käytöstä tulee aina tehdä kirjallinen päätös.

Rajoitus on toteutettava turvallisesti lapsen ihmisarvoa kunnioittaen ja mahdollisuuksien mukaan lapsen mielipide kuullen. Rajoittaminen ei saa sisältää alistamista, kurittamista eikä muulla tavoin loukkaavaa kohtelua. Rajoituksen käyttö on lopetettava heti, kun rajoittaminen ei enää ole välttämätöntä. Rajoitusta ei saa käyttää rangaistuksena eikä sen käytöllä saa aiheuttaa lapselle vahinkoa tai haittaa.

”Onko niin, ettei lainsäätäjällä ole ollut ymmärrystä lasten uhmaiän ja murrosiän merkityksestä, tarpeista ja kehitystehtävistä? Jos uhmaikäisen tai murrosikäisen aikuisiin kohdistuvaa kyseenalaistamista ei ymmärretä, tuloksena on lapsen kehityksen häiriintyminen.”

Lainsäädännössä otetaan kantaa lastensuojelulaitosten toimintaan ja lasten oikeuksiin ja kohteluun juridisesta näkökulmasta. Laitoshoidossa olevat nuoret ovat usein traumatisoituneita ja heidän kykynsä ja tahtonsa itsensä suojaamiseen on usein vaurioitunut. He myös kyseenalaistavat herkästi aikuisen auktoriteetin omien usein turvattomuutta ja kaltoinkohtelua sisältävien kokemustensa perusteella, mikä johtaa herkästi rajaamistoimenpiteisiin. Usein heillä on vaikeita psyykkisiä oireita ja omat turvataidot ovat riittämättömät ja sijoituksesta huolimatta heillä on tarve lasten- ja nuorten psykiatriin palveluihin. Hoito tulisi antaa sijaishuollossa olevalle nuorelle monialaisena yhteistyönä. Tällä hetkellä lasten- ja nuorten psykiatriset palvelut ovat tarpeeseen nähden alimitoitettuja. Lasten ja nuorten psykiatrien rekrytointi on lisäksi tällä hetkellä erittäin haasteellista.

Lastensuojelulaitosten pakkotoimien sijaan pitäisi järjestää riittävälle tasolle ennaltaehkäisevät lasten ja nuorten perhe- ja mielenterveyspalvelut ja lasten- ja nuorisopsykiatriset hoitoresurssit,

jotta lastensuojelulaitoksiin sijoittaminen vähenee ja erikoissairaanhoidon tarvitsevat saisivat tarvitsemansa hoidon. Sijaishuoltolaitoksissa olevia nuoria varten tulisi olla myös tarjolla psykiatrisen sairaanhoitajan ja psykiatrin konsultaatiopalveluita. Vaurioituneita lapsia ja nuoria ei auteta viemällä heidän oikeutensa rajoitustoimin, vaan yhteiskunnalla on velvollisuus huolehtia heidän mielenterveyshäiriöidensä hoidosta etupainotteisesti, missä on tähän asti epäonnistuttu. Lasten ja nuorten palveluiden lisäksi on olennaista riittävästi resursoida aikuisten päihde- ja mielenterveyspalveluita, jotta lasten vanhempia voidaan oikea-aikaisesti auttaa erilaisissa elämänhaasteissa. Tähän työhön Pirkanmaan hyvinvointialueella on mahdollisuus, mikäli yhteinen tahtotila ja tuki edellä mainituille uudistuksille löydetään. Oikea-aikainen ja tarpeen mukaan monialainen yhteistyö sekä resurssien riittävä turvaaminen vaikuttavat myös raskaimpien palveluiden käyttöön. Palveluihin tehtävät investoinnit näkyvät kustannussäästönä viiveellä.

”Pirkanmaan hyvinvointialueella ohjeistuksia on tarkennettava ja varmistettava, että yksiköissä on myös riittävä määrä henkilöstöä. Lisäksi Pirkanmaan hyvinvointialueen tulee tuoda aktiivisesti esiin epäkohtia ja välittää niitä ministeriöiden ja eduskunnan tietoisuuteen.”

Pirkanmaan hyvinvointialueella noudatetaan lainsäädäntöä ja ohjeistuksia ja niiden noudattamista valvotaan. Lastensuojelulaitosten henkilöstömäärästä säädetään lastensuojelulaissa (60§). Lisäksi lastensuojelulain 60 § todetaan, että hoito- ja kasvatustehtävissä olevan henkilöstön määrässä ja henkilöstörakenteessa on otettava huomioon toimintayksikön asiakaskunnan erityistarpeet ja toiminnan luonne. Henkilöstön riittävästä määrästä, osaamisesta ja perehdytyksestä on huolehdittava siten, etteivät niihin liittyvät puutteet aiheuta rajoitusten käyttämistä, lapsen turvallisuutta vaarantavia ja ihmisarvoa alentavia rajoitustoimenpiteiden toteuttamistapoja ja käytäntöjä.

Henkilöstömitoitus sekä hyvinvointialueen oman tuotannon laitoksissa että suuressa osassa hyvinvointialueen käytössä olevista ostopalveluyksiköistä ylittää lakisääteisen minimin. Lapsen sijaishuoltopaikan valinnan yhteydessä tehdään arviointia mm. siitä, millaisen henkilöstöresurssin turvin lapsen arvioidaan saavan hyvän hoidon ja kasvatuksen. Oman tuotannon yksiköissä henkilöstön määrää myös ajoittain tilapäisesti lisätään, mikäli hoidettavien lasten tilanne sitä edellyttää.

Pirkanmaan hyvinvointialueella henkilöstö osallistuu myös täydennyskoulutukseen säännöllisesti. Haasteena lastensuojeluyksiköissä on rekrytointivaikeudet mm. sairaanhoitajia on ollut vaikea rekrytoida vakinaisiin tehtäviin. Henkilöstön vaihtuvuus luo osaltaan myös haasteita turvallisen ja vakaan kasvuympäristön turvaamiseen. Olennaista on pyrkiä turvaamaan hyvinvoiva, sitoutunut ja osaava henkilöstö yksiköihin.

Lastensuojelulain uudistamistarpeeseen liittyvässä valtakunnallisessa keskustelussa ovat nousseet esiin muun ohella myös sijaishuollon kehittämistarpeet ja Pirkanmaan kunnat ovat ennen hyvinvointialueiden syntymistä ottaneet aktiivisesti osaa keskusteluun mm. lainvalmisteluvaiheessa. Pirkanmaan hyvinvointialue on myös ilmaissut halukkuutensa olla mukana, jos ja kun kansallinen lainvalmistelutyö etenee.

Lasten ja nuorten ja perheiden linjalla kehitetään paraikaa uusia toimintamalleja eri toimijoiden yhteistyönä, jotta sijaishuollon tarvetta saadaan vähennettyä. Suunnitelmissa on mm. kehittää perheintensiivisyksikkötoimintaa ja liikkuvaa palvelua mielenterveyshäiriöiden nopean avun saamiseksi sekä lisätä intensiivisen perhetyön kotipysäkkitoimintaa Pirkanmaalla. Yhteistyötä tehdään sosiaali- ja terveysministeriön ja terveydenhuollon laitoksen kanssa aktiivisesti erilaisissa

hankkeissa. Ensisijaista on lasten ja nuorten avohoidon mielenterveyspalveluiden vahvistaminen, mitä kautta ymmärrys lasten ja nuorten psyykkisen kehityksen edellytyksistä ja tuen tarpeista saadaan myös perhekohtaisesti tarpeeksi ajoissa selvitettyä ja tarpeen mukaisesti hoidettua.

Paula Pasanen-Aro, vastuualuejohtaja Lasten ja nuorten mielenterveys- ja päihdepalvelut
Hanna Harju-Virtanen, vastuualuejohtaja sijaishuolto
Sanna Rautalammi, toimialuejohtaja erityispalvelut